

Fransa'ya Mülteci Akını, Victor Hugo Kampı'nda Rus Mülteciler ve Fransızların Mülteci Ruslara Bakışı

Refugee Influx to France, Russian Refugees in Victor Hugo Camp and French Views on Refugee Russians

Özer ÖZOCAK¹

Öz

Modern dünyanın yoğun olarak kullandığı sosyolojik terimlerin başında mülteci kavramı gelir. Mülteci kavramı dairesine giren milletler arasında Ruslar da yer aldılar. Rusların büyük göç dalgalarıyla ülkelerinden ayrılmaları I. Dünya Savaşı'nın hemen ardından gerçekleşti. I. Dünya Savaşı yıllarında patlak veren Ekim 1917 Devrimi ile Rus tarihinin en önemli kırılmalarından biri yaşandı. Beyaz Ordu ve Kızıl Ordu arasındaki mücadelenin Kızıl Ordu lehine sonuçlanması, Rusya topraklarından dışarıya doğru büyük kitlelerin göç etmeleri sonucunu doğurdu. Mülteci Ruslar, Osmanlı topraklarının yanı sıra Avrupa'daki pek çok ülkeye sığınmak zorunda kaldılar. Sığınılan ülkeler arasında dünya savaşından henüz çıkmış olmasına rağmen sanayi başta olmak üzere her yıl bir sene öncekine oranla ekonomik verileri sürekli yukarı doğru yenilenen Fransa da yer almaktaydı. Fransa'nın ekonomi alanındaki gelişimi beraberinde işgücü ihtiyacını ortaya çıkardı. Mevcut insan kaynağının gereksinim duyduğu işgücünü karşılamakta yetersiz kalması da dış göçlere ihtiyaç duymasına ve göç edenleri de ülkesine kabul etmesine neden oldu. Genç nüfus ağırlıklı Rus göçleri, Fransa'da bazı önemli hadiselerin yaşandığı ve yabancı düşmanlığının izlerinin görüldüğü bir atmosferde gerçekleşti. Ruslar, ülkeye farklı şehirlerden giriş yaptılar. 'Veritable bidonville (Gerçek bir gecekondu)' kümesi olarak nitelendirilen Victor Hugo Kampı'nın yer aldığı Marsilya şehri de Rus mültecilerin göç ettikleri kentlerdendi. I. Dünya Savaşı yıllarında askeri bir kamp olarak kullanılan, sürekli bir yerleşim alanı olmayan, nüfusu değişken ve az olan Victor Hugo Kampı, Ruslardan bazılarının Fransa'daki yaşamlarının göz önüne serilmesi için önemli bir örnek teşkil edecek niteliklere sahiptir. Bu kapsamda çalışmamızla detayları ile ilgili sınırlı bilgiye sahip olunan Victor Hugo Kampı'ndaki mülteci Rusların hayatları ana hatlarıyla ortaya konulacaktır. Rusların Victor Hugo Kampı'na gelmelerine yol açan sürecin anlaşılması için Fransa'ya yoğun mülteci göçlerinden ve Rus mültecilerin ülkeye girişlerinden bahsedilecektir. Böylece Fransa'nın Rus göçmenleri kabulleri ve yaklaşımlarının nasıl olduğu sorusunun cevabı aranacaktır.

Anahtar Kelimeler Mültecilik, Fransa'ya Göçler, Rus Mülteciler, Victor Hugo Kampı ve Fransa'da Ruslara Bakış

¹ Dr., Amasya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Amasya/TÜRKİYE, E-mail: ozer.ozocak@amasya.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0129-7937

Abstract

The concept of refugee comes first among the sociological terms used extensively by the modern world. The concept of refugee included Russians among the nations that came under its circle. The departure of the Russians from their country with large waves of immigration took place right after the First World War. The October 1917 Revolution, which broke out during the years of World War I, experienced one of the most important breaks in Russian history. The result of the struggle between the White Army and the Red Army in favor of the Red Army resulted in the migration of large masses out of the Russian lands. Refugee Russians had to take shelter in many countries in Europe as well as Ottoman lands. Even though it had just come out of the world war, France was among the countries of asylum, whose economic data were constantly updated upwards every year compared to the previous year, especially industry. The development of France in the field of economy revealed the need for labor force. The inadequacy of the existing human resources to meet the required workforce caused it to need external migration and to accept the immigrants into its country. Young population-dominated Russian emigration took place in an atmosphere where some important events took place in France and the traces of xenophobia were seen. Russians entered the country from different cities. Russian immigrants entered the country from different cities. The city of Marseille, where Victor Hugo Camp, described as a 'Veritable bidonville' cluster, is located, was also one of the cities where Russian refugees migrated. Victor Hugo Camp, which was used as a military camp during the First World War, was not a permanent settlement, and had a variable and small population, has the qualities to set an important example for the lives of some Russians in France. In this context, the lives of Russian refugees in Victor Hugo Camp, whose details are limited, will be outlined in our study. In order to understand the process that led the Russians to come to the Victor Hugo Camp, intense refugee migration to France and the entry of Russian refugees into the country will be mentioned. Thus, the answer to the question of how France's acceptance of Russian immigrants and their approach will be sought.

Keywords: *Refugee, Migrations to France, Russian Refugees, Victor Hugo Camp and View of the Russians in France*

Giriş

Mülteci kelimesi, Arapça tekil bir kelime olup ilca kelimesinden türetilmiştir. Belirtilen kavram Batı dillerinde refugee, réfugié, refugiado gibi kelimelerle karşılanarak farklı biçimlerde kullanılmaktadır. Mülteci kavramı, Türkçe çoğul ekinin kelimenin sonuna eklenmesi ile birden fazla bireyi ifade etmek üzere de kullanılır. Kavramın mülteci ya da mülteciler şeklindeki kullanımları için her şeyden önce bir göç hareketinin gerçekleşmesi gerekir. Göçlere giden süreçte, göçlerin geri planda niteliklerine göre gönüllü ya da zorunlu türden olması beraberinde kavramın kullanımına dair bir sorunun belirmesine neden olur. Bu noktada karşı karşıya kalınan sorun esas itibarıyla kavramın hangi durumlarda kullanılması gerektiğine dair ciddi bir sorun alanıdır ki göç hadiselerini gerçekleştirenlerle ilişkin mülteci kavramının kullanılması noktasında her bir göçün ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekliliği ortaya çıkar. Bireysel ya da kitlesel bir göç hareketine yönelik yapılacak tanımlama noktasında göç eylemini gerçekleştirenlerin mülteci mi yoksa göçmen mi olarak adlandırılmasında yaşanan zorlukla pek çok göç eden grubun tanımlanması sırasında karşılaşılır. Buna karşın bazı göçlerde, göç edenlerin nitelendirilmesi ciddi bir anlaşmazlık alanına dönüşmez. Katılım sağlayanların adlandırılması hususunda güçlüğün karşılaşılmadığı göç hareketini gerçekleştiren milletlerden biri Ruslardır. Rusların

göçü, I. Dünya Savaşı'nın kaderini belirleyen en önemli gelişmelerden olan Bolşevik ihtilali ile doğrudan ilintilidir. Rusya'yı yönetme hedefleri olan aynı ülke sınırları içerisinde ve aynı millete mensup üst düzey bürokratların ve askeri yetkililerinde yer aldıkları iki grup arasındaki mücadele sonrasında siyasi beklentileri olan taraflardan biri kaybeden taraf oldu. Bu durum beraberinde kaybeden tarafın İstanbul'un da aralarında bulunduğu pek çok şehre hızla göç etme zorunluğunu hissettikleri bir süreci doğurdu. Ağırlıklı olarak I. Dünya Savaşı'nın ardından gerçekleşen Rus göçlerinin yöneldiği şehirlerin başında Paris geldi. Mülteci Ruslar, Fransa'nın diğer kentlerine de göç ettiler.

Rusların göç ettikleri şehirlerin arasında Victor Hugo Kampı'nın da bulunduğu Marsilya şehri de yer aldı. Marsilya'daki Victor Hugo Kampı'ndaki Rusların durumları, ülkedeki Rus mültecilerden bazılarının içinde buldukları şartların anlaşılmasını sağlayacak niteliktedir. Bu gerçeğe karşın kamp şartlarının daha iyi anlaşılmasını sağlayacak görseller başta olmak üzere ciddi bir kaynak eksikliği sorununun olduğu belirtilmelidir. Bu eksikliğin giderilmesi ve kampın daha iyi bir biçimde ortaya konulabilmesi için yer yer aynı şehirde bulunan bir diğer kamp olan Oddo Kampı'nın üzerinde duruldu. Fransa'ya göç eden Ruslardan çok küçük bir kısmının kaldığı Victor Hugo Kampı yerleşim alanı, yerleşen sayısı ve barınma sürelerinin kısalığı ile Fransa'daki Rus göçmenlerin içinde buldukları şartların anlaşılabilmesi için önemli bir örnek teşkil etmektedir. Victor Hugo Kampı sakinlerinin ya da ülkenin farklı yerlerine yayılanların karşı karşıya kaldıkları tavrı üzerinden Batılıların kendi topraklarının dışında gerçekleşen mülteci krizlerinde sergiledikleri müdahaleci tutumları ile buyurgan ve üst perdeden konuşan dillerinin göçlerin yönü sınırlarına dayandığında nasıl olduğunun ortaya konulması amaçlandı.

Lewis'in de aralarında bulunduğu pek çok kimse Fransız hükümetinin ülkesine göçmenleri kabullerinin hümanist Fransız geleneklerinden kaynaklı olarak daha çok misafirperverliğin bir yansıması olduğunu yazmaktadır. Fransızların Ruslara yönelik bazı ağır hakaretlerini de içeren ifadeleri ise Ruslara misafirperverane yaklaşıldığı tezinin sorgulanmasına neden olmaktadır. Bu durumda Fransa'nın Dreyfus vakasının da yaşandığı, yabancı düşmanlığının (*xenophobia*) etkisi ile 1893'te 20 İtalyan öldürüldüğü ve antisemitizmin de varlığını sürdürdüğü ülke olması da etkilidir (Tacel, 1989: 20-21). Bilhassa Yüzbaşı Dreyfus vakasının Fransa'yı içinde bıraktığı zor durum Fransızların dünya kamuoyunun ilgisi ve baskını başka devletlere çekme çabalarını gündeme getirmişti. Bu bağlamda Fransızlar, dünya kamuoyunun dikkatlerini farklı milletlerden çok sayıda azınlığın yaşamakta olduğu Osmanlı Devleti'ndeki Yahudilerin üzerine de çekmeye çalıştılar (Lüleci-Işın, 2021: 299). Fransa'da farklı milletlerin ayrımcılığa uğrama ihtimaline karşın yine de Rusların da aralarında bulunduğu farklı milletlerin ülkeye göçleri ağırlıklı olarak ülkede gelişmekte olan sanayi alanında ihtiyaç duyulan çalışabilecek durumdaki insan ihtiyacından kaynaklanmaktaydı. XIX. asrın neredeyse tamamında Fransa'da yabancı işçilere karşı düşmanlık söz konusu olsa da 1900'lerin başlarıyla birlikte hızla artan işçi ihtiyacı beraberinde yabancılara yönelik bakışa olumlu yansıdı (Fetzer, 2000: 50). Rus göçleri ile gelen gençlerin Almanlarla yeniden bir savaşa girilmesi tehdidinin gittikçe artması ile I. Dünya Savaşı yıllarında çok sayıda kayıp veren Fransa'nın nüfus bakımından zayıflığının giderilmesi için kullanılması düşüncesi de yabancılara maruz kaldıkları dışlanmanın hafifletilmesini sağladı.

Çalışmamızla dünya ve Fransız tarihinde önemli olayların yaşandığı bir dönemde gerçekleşen Rus göçleri üzerinden 2000 yılındaki ABD'deki ikiz kuleler saldırısının ardından Afganistan, Irak ve Suriye'nin işgalleri ve bu işgallerinin yol açtığı küresel ölçekteki mülteci krizinin katlanarak artmakta olduğu günümüzden yaklaşık bir asır önce Fransızların Rusları nasıl karşılandıkları sorusuna yanıt aranacaktır. Bu hususta öncelikle Fransa'ya yönelik Rus göçlerine yakın dönemlerde gerçekleşen mülteci akınlarının bilinmesi gerekmektedir.

Fransa'ya Mülteci Akını

Göçler, insanlığın yaşadığı en büyük tecrübelerdendir. Göç hadiselerinin yaşanmasının ardında birbirleriyle doğrudan ya da dolaylı yollardan ilintili pek çok sebep vardır. Büyük yıkımlara yol açan savaşlar ve afetler gibi etkenler belirtilen sebeplerin arasında yer alarak göçlerin farklı yerlere doğru yapılmasına neden olur. Göç kavramı bağlamında gerçekleşen bütün hareketliliklerde olduğu gibi göç yönünün tayini de genellikle bir seçimi gerektirir. Bu noktada göç eylemini gerçekleştirecek kişi ya da gruplar, gidilecek yerler arasında pek çok kıyaslama yaparlar. Geçici ya da kalıcı göç eylemlerinin nihai hedefi daha iyi şartlara ulaşmak olduğundan göç eylemini gerçekleştirecek kişi ya da gruplar kıyasa tabi tutulan yerler arasında göçlerini en iyi yere gitmek üzere kurgularlar.

İki büyük dünya savaşının gerçekleştiği XX. asır, göç hareketlerinin en yoğun yaşandığı çağlardan biridir. Bu asrın sonlarına doğru sadece Avrupa içerisinde yaklaşık 45.000.000 kişi buldukları yerleri terk etmek zorunda kaldı (Hassel, 1991: 1-96). Dönem dönem çok ciddi toplumsal olaylar ve ekonomik buhranlar yaşanmasına karşın Fransız toprakları mülteciler için önemli göç yerlerinden biri oldu. İtalyanlar, Belçikalılar, Polonyalılar, İsviçreliler, İspanyollar, Afrikalılar, Asyalılar, Romanyalılar gibi çok çeşitli milletlerin ve grupların içinde yer aldığı Fransız topraklarına yönelik göçlerin farklı gerekçeleri ve tarihlendirilmeleri söz konusudur (Demangeon, 1932: 408-411). Belirtilen etkenlerden ilki, Fransa'daki ekonomik durumun elverişliliği idi. Fransız ekonomisi, 1882-1896 yılları arasındaki ekonomik buhran sırasında büyük bir darlık içine girmesine ve bu buhranın 1890'lar boyunca depresyon yaşayarak tarım sektörünü vurmasının etkisiyle işsizliğin %3,5'e yükselmesine rağmen 1897-1914'e kadar ilerleme kaydetmeyi sürdürdü (Fetzer, 2000: 50). Ekonomik gelişme yıllar içinde göç verilerine bariz bir biçimde yansdı. 1851'de ülkedeki yabancıların sayısı, 379.000 kişi ile nüfusun %1'ine tekabül etmekteydi (Bernard, 1993: 23). 1881 yılında bir milyon dolaylarında olup I. Dünya Savaşı'nda bir milyon yüz binden bir miktar fazlaydı ve bunların %40'ı Fransa'da doğanlardı (Bernard, 1993: 18-19.). Büyük depresyonun görüldüğü 1881 ile 1890 yılları aralığında Fransa'ya yaklaşık 38.500 göçmen gitti. 1890 ile 1915 yılları arasında ülkedeki toplam nüfusun %3'üne denk gelen göçmen varlığı ağırlıklı olarak genç erkekler, denizcilikle meşgul olanlar ya da dağlık bölgelerde yaşayanlardandı (Tacel, 1989: 20-21). Bernard'a göre, 1901 yılına gelindiğinde 1.037.000'e erişmiş ve ülkenin toplam nüfusunda yabancıların oranı %2,7'ye yükselmişti (Bernard, 1993: 23). Tacel'e göre ise 1911'de bu rakam 1.133.000'le toplam nüfusun %2,66'sıydı. Bu sıralarda gerçekleşen göçlerin büyük kısmı kıtanın içerisinden olup %31,7'si İtalya, %31,1'i Belçika, %8,6'sı Almanya, %7,7'si İspanya, %6,9'u İsviçre, %3,5'i İngiltere, %1,5'i Rusya'dandı. Geriye kalan göçlerin %8'i Avrupa'daki diğer şehirlerden ve Amerika'dan gerçekleşti. Göç edenlerin çoğu beden işçileri, duvar ustaları, metal işçileri ya da metal işletme

kurucuları, madenciler, liman işçileri, zanaatçılar, tarım işçileri gibi Fransız ekonomisinin ihtiyaç duyduğu alanlarda çalışan ya da işletme kuranlardı (Tacel, 1989: 20-21).

Fransa'da hükümetin yabancılarla ilgili 1888 yılında yaptığı düzenleme, 1914'te I. Dünya Savaşı'nın başlaması ile hızlı bir biçimde azalan doğum oranları karşısında ihtiyaç duyulan işgücüne de çözüm kapısı olmuştu. XIX. asrın bitimine kadar Belçikalılar, tekstil endüstrisinde ve Fransa'nın kuzeyindeki madenlerde yoğunlaştılar. Belçikalıların baskın varlıkları güneyde ve Paris dolaylarındaki inşaat işlerindeydi. Fransız-İtalyan sınırı yakınlarında tarım ve denizcilik ağırlıklı olarak İtalyanlar tarafından yapıldı. Bu iki milletin yanı sıra İspanyollar, İsviçreli ve Almanlar da küçük sayıdaki gruplardandı (Fetzer, 2000: 49). 1914 yılı öncesinde ülkedeki yabancı göçmen sayısı 1.150.000 ile ülke nüfusunun %3'ü kadardı. Fransa'ya göç edenler yaşlı, kadın ve çocuklardan ziyade ağırlıklı olarak çalışabilecek durumda olanlardı. Bunların %60'ından fazlası farklı iş kollarında çalıştılar (Mauco, 1984: 20-21).

Fransız ekonomisi geliştikçe tarım ve maden gibi sektörlerde yeterli işçi bulmakta zorluk yaşanmaya başlandı. Fetzer'e göre, Fransızlar belirtilen sorunu aşmak için Afrika ve Çin'deki sömürgelerinden 150.000 ve İspanya, Portekiz, Yunanistan, İtalya ve Çin'den 200.000 işçi getirdiler. I. Dünya Savaşı'na karşın 1915-1918 yılları arasında Fransız ekonomisi gelişimini sürdürdü. Sanayide %2-3 arasında yıllık ekonomik büyüme gerçekleşirken tarım endüstrinin gerisindeydi (Fetzer, 2000: 52). Mauco'ya göre de Fransızlar, endüstride ve tarımda ihtiyacı hissettikleri işçi açığını giderebilmek için Güney Asya ülkelerine yöneldiler. İşçi ihtiyacının giderilmesi için Fransız sömürgeleri ve Çin topraklarından işçi getirilmeye çalışıldı. Bu kapsamda 132.000 Kuzey Afrikalı, 49.000 Çinli ve 37.000 Çinli olmak üzere ülkeye kabul edildi. Göçler sadece uzak yerlerden gerçekleştirilmeyip Avrupa kıtasındaki diğer milletler de ülkeye geldiler. Avrupalı göçmenlerin çoğunu İspanyollar, İtalyanlar, Portekizliler ve Yunanlılar oluşturmaktaydı (Mauco, 1984: 20-21).

I. Dünya Savaşı'na değin devam eden göçler, savaşın ardından hız kazanarak devam etti. Savaşın ardından Batı Avrupa'da ve dünya genelindeki göçlerle ilgili kısıtlamaya gidilen eğilimin aksine Fransa'ya büyük göç dalgalarından birinin gerçekleştiği dönemlerden biri yaşandı. Yabancılar, 1911'de nüfusun %2,9'una, 1931'e gelindiğinde %6,6'sına yükseldi (Cross, 1980: 610-632). Göçmenler, 1919 yılından sonra 10 yıl içerisinde mevcut varlıklarını ikiye katlayarak sayılarını 1931'de 2,7 milyon kişiye ulaştırdılar ve toplam nüfus içerisinde varlıklarında ciddi bir artış sağlamış oldular (Stora-Temime, 2007: 61). Bu artış, Fransa'nın I. Dünya Savaşı sırasında üretici nüfusunu önemli oranda kaybetmesinden kaynaklandı (Cross, 1980: 610-632). I. Dünya Savaşı yıllarında Fransa nüfusunun %10,5'ine denk gelen 1,3 milyonunu kaybetti ve bir milyonu sakat kaldı (Bernard, 1993: 18-19). Fransız Maliye Bakanı, yaşanan önemli sayıdaki kayıptan ötürü insan ihtiyacının sadece ülke işgücü piyasasının yoğun ihtiyacından kaynaklanmadığını, ordunun da ciddi anlamda insan gücüne ihtiyaç duyduğunu belirtti (Foshko, 2008: 93-94). Fransa'da yaşanan kayıplar karşısında ülkeye göçlerin gerçekleşmesi ekonomik gelişim için hayati bir önem arz etmekteydi. I. Dünya Savaşı'nda yaşanan kayıplar ve doğum oranında görülen azalışlar, 1919'da işçi ihtiyacının geçmiş yıllara nazaran daha fazla olmasına neden oldu. Bu durum karşısında dışardan işçi getirme yoluna gidildi. İtalyanlar ve Belçikalılar, Fransa'da iş bulmayı sürdürmelerine karşın Polonvalı ve İspanvol işçilerin sayıları azalmaya başladı (Cross, 1980:

610-632). 1919'da 1.417.000 kişi ile yabancılar toplam nüfus içerisinde %3,7'ye yükseldi (Bernard, 1993: 23).

Fransa, I. Dünya Savaşı'nda insan varlığı ve kaynak açısından büyük bir zarar görsede 1920'ler boyunca ekonomik açıdan gelişme kaydetti (Fetzer, 2000: 54). 1921 yılında yabancıların sayısı 1.532.000 ile %4'e, 1926'da 2.409.000 ile %6'ya yükseldi (Bernard, 1993: 23). 1921 yılından itibaren doğudaki bütün kamplardan göçmenlere ev sahipliği yapmaya başladı. İstanbul'dan Ruslar; Suriye, Lübnan ve Yunanistan'dan Ermeniler; Asuriler ve Asuri-Keldaniler ise Kafkaslar ve Yunanistan'dan göç ettiler. Çağdaş kaynaklar göçlere ilişkin rakamlar vermektedir. 1920'lerde Fransa'ya 100.000 civarında Rus, 60.000'in üzerinde Ermeni ve yaklaşık 15.000 Asuri-Keldani göç edenlerdendi. Göreceli olarak en yüksek rakamı veren kurum olmakla birlikte Amerikan Kızılhaç'ı, 1920'lerde Fransa'da 175.000 civarında Rus göçmen olduğundan bahsetmektedir. Amerikan Kızılhaç'ının verdiği rakamlara karşın John Hope Simpson'un incelemesinde Rusların sayılarının daha aşağılarda olduğu görülür. Simpson'a göre 1920 yılında Rus göçmenlerin sayısı, 60.000-68.000 dolaylarındadır. Marsilya vasıtasıyla ülkeye giriş yapan Ermenilerin sayılarına ilişkin rakamlar ise, 30.000'den 60.000'e kadar yükseltilmektedir. Sonraki yıllarda ülkedeki Ermenilere Yunanistan ve İstanbul'dan göç edenler de eklenmiştir (Burgess, 2008: 152).

1922'de iktidara gelen Mussolini idaresi ile İtalyanlar, 1930'ların sonlarında Franco'nun idaresi ile İspanyol cumhuriyetçiler ve Almanya'da Nazi idaresine muhalif olanlar ülkelerinden kaçarak Fransa'ya göç edenlerin arasında yer aldılar (Diamond, 2005: 61). 1922 yılında Mussoli'nin iktidara gelmesi ile yaşanan siyasi değişimle İtalyanlar ve İspanyollar sonraki yıllarda göç ettiler. Avrupa'da yükselmekte olan faşist dalga göçmenlerin mevcut durumlarına etki etti. İtalya'da yükselen faşizm ve İspanyolların göçü ile Fransa'daki göçmenlerin sayısında kayda değer bir değişim yaşandı. Fransa'daki nüfus değişimlerini inceleyen çalışmalarda, Fransa'daki yabancılar arasında %36'luk orana sahip olan İtalyanların sayısı 1930'ların başında bir milyona değin yükseltildi (Stora-Temime, 2007: 142). Bir sene sonra ülkeye göç eden Polonyalıların sayısının 500.000 olduğu düşünüldüğünde İtalyan nüfusa ilişkin daha iyimser bir rakam olan 800.000 sayısı zikredildiğinde bile İtalyanların neredeyse Polonyalıların iki katına denk geldiği görülür. Beyaz Ruslar, Ukraynalılar, Ermeniler ve Cezayirli de göçmenlerin arasındaydı. Fransa'da bu sıralarda 1.150.000 dolaylarında yabancı çalışan ve bunların haricinde illegal olarak ülkeye girenler de vardı (Bernard, 1993: 18-19).

Fransa'ya yönelik göç hareketlerinden bahsedilirken göçmen hareketliliği bakımından Fransız şehirleri arasında ayrı bir yeri olan Marsilya şehrine ayrıca değinmek faydalı olacaktır. Kıta Avrupası'nın Akdeniz kıyısındaki şehirlerden biri olan ve Victor Hugo Kampı'nın da bulunduğu Marsilya, yalnızca Fransız şehirleri değil aynı zamanda bütün Avrupa şehirleri arasında göçmenler için ayrı bir önemi vardı. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından denizcilik alt yapısı, coğrafi konumu ve sıradan insanların yapabileceği işlere olanak sunması ile en önemli göçmen merkezlerden ve Avrupa'ya geçiş için noktalarından biri oldu. Şehre gelen göçmenler ağırlıklı olarak şehrin kuzey taraflarına ve Fransız işçi sınıfının yaşadığı kısımlara yerleştiler (Tortel, 2021: 364-385). 1932 yılındaki araştırmalar, Marsilya'da 206.647 yabancı bulduğunu ortaya koymaktadır. Bunlardan 128.495'i İtalyan, 22.780'i İspanyol,

20.275'i Ermeni, bir kısmı muhtemelen Türkler arasında sayılan Ermeni olmakla birlikte 5.011 Türk, 3.286'sı Rus ve diğerleri şeklindedir. Özellikle de Marsilya'da yaşayan yabancılar, herhangi bir kimlik başvurusu yapmamışlardır. Bu istatistikler de Fransız vatandaşlığını alanları içermemektedir. İki savaş arasında Fransa'ya yerleşenlerin çoğu erkeklerdir. 1931 sayımına göre Bouches-du-Rhône'deki göçmenleri Kuzey Afrikalıların %3,71'i, İtalyanların %47,51'i, İspanyolların %44,49'u, Ermenilerin %43,58'i ve Rusların 33.27'si kadınlardı (Lewis, 2002: 66-96). Marsilya'ya farklı tarihlerde gerçekleşen göçlerle birlikte 1932 yılına gelindiğinde nüfusun üçte birini göçmenler oluşturdu. 700.000 dolaylarında olan şehrin nüfusunun 125.000'i İtalyanlar, 60.000'i Korsikalılar, 20.000'i İspanyollar, 15.000'i Ermeniler, 10.000'i Orta Doğulular, 5.000'i Yunanlılar ve 5.000'i Ruslardan oluşmaktaydı (Kitson, 2014: 6). 1940 yılına gelindiğinde Marsilya'nın da aralarında yer aldığı Fransa'nın güneyinde ülkede istenilmeyen yaklaşık sekiz milyon kişi olduğu kaydedildi (UNRRA, S-1257-0000-0050-00001).

Rus Mültecileri

Fransa, mültecilerin yoğun olarak göç ettikleri ülkeler arasında yer almaktaydı. Fransa'daki Rus varlığı için en önemli tarihlendirmelerin başında 1917 yılında gerçekleşen Ekim Devrimi gelir. Ekim Devrimi ile Ruslar savaştan çekildiler ve Türk dünyasında Rus karşıtı ayaklanmalara yol açmasına değin çok sayıda önemli gelişme yaşandı (Toraman, 2018: 90-98). Bunların başında Rusya'da Bolşeviklerle eski rejim yanlısı veya Bolşevik karşıtı kesimler arasında bir iç savaş başlaması geldi (Kaplan, 2017: 297-325). İngilizler ve bazı Avrupalı devletler de Bolşeviklere karşı mücadeleyi desteklediler (Simpson, 1938, 607-628). Beyaz Ordu'nun Kızıl Ordu ile giriştiği 1920-1921 yıllarındaki mücadelede yenilgiye uğratılması ve Rusya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Riga Antlaşması ile kurulması sonrasında Avrupa'ya yönelen büyük bir göç dalgası başladı (Raeff, 1990: 5-6). 1921 yılında Rusya'da görülen kıtlık da Rus mültecilerinin göç etmelerinin gerekçelerindendi (Melander, 1988: 7-14). Rusya'daki iktidar çatışmasının bir ürünü olan Rus göçleri, sosyo-ekonomik açıdan farklılıklar gösterdiğinden dalgaların ilki, 1919 yılında olmak üzere 1920 ve 1921 yıllarında üç dalga halinde gerçekleşti (Olçay, 2018: 325-343).

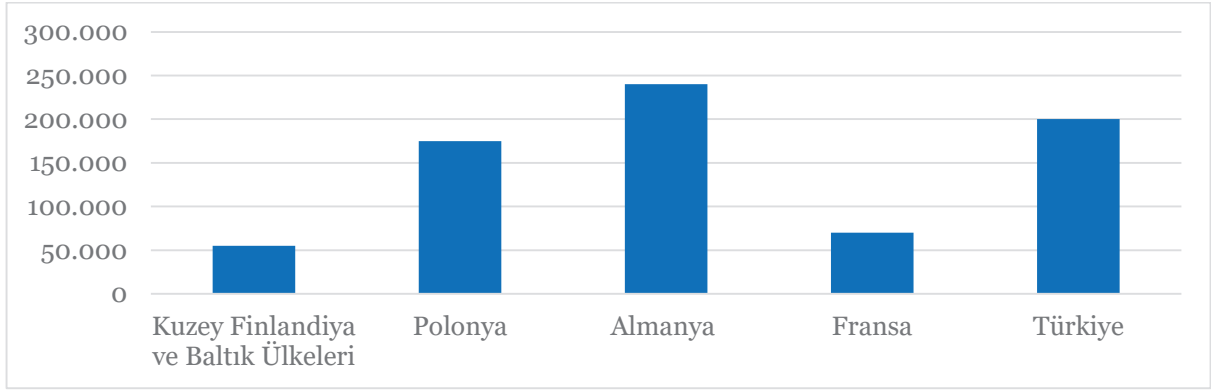
Rus mültecileri, prensler ve yaşlı arşidüklerden ziyade Çarlık ve geçici hükümetin eski yetkilileri, ekonomi, ticaret ve endüstri gibi alanların temsilcilerinin de aralarında yer aldığı yönetimin destekçilerinden oluştu (Macioti, 2015, 151-186). I. Dünya Savaşı ve devrimin yarattığı karmaşa beraberinde istatistiklere de yansarak mülteci konumuna gelen Rusların sayıları ile ilgili kesin rakamların verilememesine yol açtı. Bununla beraber bu sıralarda milyonlarca Rus kendi topraklarını terk etmek zorunda kaldı. Rus göçmenlere dair değerlendirmelerde bulunan Shain, göçmenlerin kimliklerindeki çeşitliliğine ilişkin şunları yazmaktadır:

1925 yılında iki milyondan fazla Rus göçmen Avrupa, Amerika ve Asya'ya yayılmış haldeydi. Bunlarının çoğunun geçici yurtları Almanya ve sonrasında Fransa oldu. Bu kitlesel göç kadın-erkek bütün partiler ve sosyal sınıfa mensup olanlar, liberaller ve muhafazakârlar, eski sosyalist parti üyeleri, aristokratlar, orta sınıf, meslek sınıfları ve Rus işçilerinden oluşmaktaydı. Bunlar gönüllü göçmen olarak adlandırılarak ülkelerine dönecekleri zamanı heyecanla beklediler (Shain, 1989: 63).

Göç edenlerin kimlikleri, XX. asırdaki göçleri diğer Rus göçlerinden ayırtırdı. I. Dünya Savaşı'ndan önce göç eden Rusların pek çoğu 'Amerika rüyası' ile yeni bir hayat kurmak için hareket eden köylülerdi ve çoğu hayallerine ulaşamayıp köylerine dönüş yaptılar (Hassel, 1991: 1-96). Son dönemde göç edenler daha geniş bir yelpaze ile Rus toplumunun farklı katmanlarını temsil ettiler. Göç edenlerin geldikleri toplumsal sınıflarda değişim gözlenmesine neden olan süreç zarfında sayı bakımından da önemli bir artış gözlemlendi. Nitekim 1917-1929 yılları arasında göç eden Rusların toplam sayıları üç milyona kadar çıkarılmaktadır (Kunavina, 2012: 73-74). Rus göçmenlerinin toplam sayısı ve yerleştikleri yerler hakkında bilgi veren Skran, 900.000 Rus'un mülteci konumuna geldiğinden bahsetmektedir. Kuzey'de Finlandiya ve Baltık Ülkeleri 55.000, Polonya 175.000, Almanya 240.000, Fransa yaklaşık 70.000 kişi ile en fazla Rus göçmen kabul eden ülkelerden oldular. İşgal altında bulunan İstanbul'a 200.000 kişi gelmişken 1922'de sayıları 35.000'e geriledi (Skran, 2011: 36-37).

Tablo 1: Göç Edilen Bazı Ülkelerdeki Rus Göçmenlerin Sayıları (Skran, 2011: 36-37).

1917 yılı sonrasında Rus göçleri, Beyaz Ordu'yu taşıyan Rus gemilerinin Kırım'dan Kara Deniz'i geçerek tahliye edilmeleri ile gerçekleşti (Foshko, 2008: 93-94). Bu süreç kendi toprakları dışına gerçekleşen göçlerle Rusların diaspora varlığını arttırdı. Buna karşın Ruslar, diaspora kavramının sınırları içerisinde yer alan Afrikalılar, Ermeniler, Yahudiler gibi farklı dinden ve anlayıştan gelenlere nazaran sınırlıydı. Rus göçlerinin gerçekleştiği yerlerin başında Osmanlı toprakları geldi. Uturgauri'ye göre, İstanbul'un işgal yıllarına denk gelen 1918, 1919 ve 1920 yıllarında üç ayrı göç akını ile Ruslar şehre geldiler. 1920 yılında, gemi mürettebatının haricinde, 145.693 kişilik çok büyük bir Rus nüfusu taşıyan 126 adet Fransız ve İngiliz bandıralı gemi boğazı geçerek Moda açıklarına demir attı. Moda'ya indirilenlerin arasında 6.000 dolaylarında yaralının da olduğu 50.000 kişilik ordu mensubu vardı. Askerlerin yanı sıra 7.000'i kadın ve çocuklardan oluşmak üzere sivil Rus vatandaşları da göç edenlerin arasında bulunmaktaydı. Farklı şekillerde küçük mülteci gruplarının İstanbul ve çevresine gelmeleriyle şehirde 100.000'e yakın Rus vatandaşı toplandı. Bu tarihlerde İstanbul'a Rus topraklarından gelen mültecilerin sayılarını tam olarak bilmek mümkün olmasa da yaklaşık 200.000 dolayında göçmenin şehre geldiği tahmin edilmektedir (Uturgauri, 2009: 3249-3252). Rus mültecilerinin İstanbul da dahil olmak üzere büyük bir yer değiştirme hareketi yaptığı gerçeği, Malta'da sürgünde bulunan Ahmet Ağaoğlu'nun bir mektubuna "Rusya'dan pek çok muhacirler geliyormuş, posta vapurlarına sıra gelmiyormuş" şeklinde yansıdı (Ağaoğlu, 2021: 76). Bu dönemde gerçekleşen Rus göçleri ile

İstanbul'un nüfusu %30 artarak 2.250.000'i buldu (Macar, 2010: 81). Türk basınının ve halkının Rus mültecilere duyarlılığı ise, The Orient News gazetesinin 11 Aralık 1920 tarihli sayısında şu şekilde yer alacaktır:

İstanbul halkı, her zaman şefkatli ve yardım etmeye hazırdır. Şimdi de büyük piyango aracılığıyla yardımlarını gerçekleştiriyorlar. Şehir halkı mültecilere her fırsatta yardım eli uzatmanın yanı sıra harika işler yapıyor (Olca, 2018: 325-343).

İstanbul'da kendi okullarını da açan Rusların göç ettikleri yerler arasında Beyaz Ordu'nun başında bulunan Wrangel'in filosunun da bulunduğu Tunus'taki Bizerta şehri de vardı (Foshko, 2008: 93-94). Rus göçmenlerin en yoğun göç ettikleri ülkelerin başında ise Fransa geldi. Dönemin güçlü devletlerinden olan Fransa, pek çok alandaki elverişli şartları ile diğer milletler gibi Ruslar içinde dünyanın en cezbedici ülkelerindendi. Fransızlar, diplomaside kullandıkları dilleri de dâhil olmak üzere gelişmişlikleri ile her alanda Rusya'da kendilerine hayranlık uyandırmışlardır. I. Dünya Savaşı yıllarında aynı ittifak blogunun içerisinde yer alan Fransızlar ve Ruslar arasındaki yakınlaşma ile 1916 yılında Rus Seferberlik Kuvveti Fransa'ya yardım için gönderilmişti. Savaş sonrasında Rusların Fransız topraklarına göç etmeleri ile karşı karşıya kaldıkları Fransızların göçmen politikaları zaman zaman ihanet olarak nitelendirilse de 1920'de Wrangel'in kuvvetlerinin Kırım'ı boşaltması da Fransızların koruması altında gerçekleşti (Andreyev, 2004: 167). Rus göçmenlerden bazıları İstanbul'daki yoğun kalabalığı barındıran kamplardan, yoksulluğun hüküm sürdüğü Balkanlar ya da Polonya'daki yaşamlarından sonra Fransa'ya göç ettiler (Johnston, 1988: 20). Rus göçmenlerden bazıları ise, Kırım'dan İstanbul'da gelen ve son olarak Polonya'nın Varşova şehri yakınlarında olduğu bilinen Eugene Bergmann adlı Rus öğrenci örneğinde olduğu gibi kendilerinden haber alınmaması nedeniyle yazışmalara konu oldu (LN, C1308-204-02).

Rusların Fransa'ya ulaşma süreçlerinde yaşadıkları zorluklarında etkisi ile ülkeye ne kadar Rus göçmen geldiği konusu tartışmalı olmakla birlikte rakamlar 60.000'den 400.000'e kadar yükseltilmektedir. 1919 ile 1923 yılları arasındaki verilerin tartışmalı olması ise, mültecilerin hareketli olmalarından kaynaklanmaktadır (Johnston, 1988: 22). Fransız hükümeti, 1920'ler ve 1930'ların başlarında ısrarlı bir biçimde 400.000 Rus'u topraklarında ağırladığını Milletler Cemiyeti'ne rapor etti. Verilen rakam 1936 yılında 72.000'e geriledi (Skran, 2011: 38-39). Starostina'ya göre, Rus Devrimi'nin ardından 70.000 ila 80.000 arasında Rus Fransa'ya göç etti. Göç edenler arasında Ivan Bunin, Aleksandr Kuprin (1870-1938), Aleksey Tolstoy (1883-1945), Dmitry Merezhkovsky (1865-1941) ve Nadezhda Teffi'nin (1872-1952) de aralarında bulunduğu ünlü yazar, şair ve filozoflar da vardı (Starostina, 2013: 38-53). Milletler Cemiyeti'nin gizli ibaresi taşıyan 13 Nisan 1945 tarihli memorandumuna göre, Cenevre'de bulunan Fransız delegeler tarafından Nansen Ofisi'ne verilen istatistiklerde Rus nüfusuna ilişkin sayılar abartılarak 200.000, 250.000 ve 400.000 rakamları zikredildi. Nansen Ofisi, 1936 yılında belirtilen sayıları 71.500'e indirdi (UNRRA, S-1257-0000-0208-00001). Uluslararası Kızılhaç Komitesi ise 800.000 Rus'un Avrupa'ya göç ettiğini tahmin etmektedir. Bu rakam Kızılhaç'ın diğer özel kuruluşlarla birlikte insani yardım malzemelerinin karşılanması kapasitesinin ötesindeydi. Rus mültecilerinin durumları beraberinde mültecilerden sorumlu yüksek bir komisyonun kurulması isteğini gün vüzüne

noktasında başarı elde eden kâşif, bilim adamı ve diplomat Norveçli Fritjof Nansen Rus mültecilere yardım edilmesi ve olabildiğince göçmenin yerleşimlerini sağlamak üzere özel yardım kuruluşları ile ulusal hükümetler arasında koordinasyonun sağlanması için çaba göstermekle görevlendirildi. Nansen'in mülteciliği yasal bir zemine oturtmak, mültecilerin yeniden eski topraklarına ya da iş bulabilecekleri ülkelere yerleşimlerini organize etmek şeklinde üç özel görevi vardı (Burgess, 2008: 147). Böylece Rus mülteci sorunu, göçmenlere yardım etmek üzere 1921 yılında Cenevre'de uluslararası toplantı düzenlenmesi ve Nansen'in yüksek komiser olarak tayin edilmesinin ardından altı yıl içerisinde 50 hükümetin tanıdığı uluslararası bir belge olan Nansen Sertifikası'nı (pasaportunu) ortaya çıkardı (Glad, 1999: 235).

Yeni Rus idaresinin yurt dışında yaşayan muhalifleri vatandaşlıktan çıkarmayı hedefleyen 15 Aralık 1921 tarihli kanunla vatansız hale gelen Rusları da koruma altına alan Nansen pasaportu ile göçmenlere uluslararası bir güvence öngörülürken Fransa'ya göç eden Ruslar da bu güvenceden yararlandırılmaya çalışıldı (Pavlova, 2015: 23-24). Rusların mülteci konumuna gelmelerinde etkili olan süreç sonrasında uluslararası bir kuruluşun düzenlemesi ile güvence altına alınmalarında Fransa'da yaşadıkları da etkilidir. Özellikle de Marsilya'da bulunan Victor Hugo Kampı'nda geçirdikleri yıllar Ruslardan bir kısmının içinde bulunduğu durumun ve Nansen Sertifikası'nın ortaya çıkışının anlaşılması için oldukça önemlidir.

Victor Hugo Kampı

Victor Hugo Kampı, Ahmet Ağaoğlu'nun Malta sürgünü döneminde karşılaştığı Ruslarla ilgili '*Bunların hallerini görmeniz yine şükredersiniz! Zavallılara pek çok acıdım*' diyerek Rus mültecilerin bir kısmının içinde buldukları durumu ifade ettiği dönemde Rus mültecilerin yerleştirildikleri yerlerdendir (Ağaoğlu, 2021: 193). Kamp, adını Fransızların dünyaca ünlü yazarlarından Victor Hugo'dan almakta olup Marsilya'daki St. Charles garı yakınlarında bulunmaktadır. Kamp, Hewitt tarafından '*veritable bidonville (gerçek bir gecekondu)*' kümesi olarak nitelendirilmektedir (Hewitt, 2019: 105). Kampın tasviri için kullanılan '*bidonville*' kelimesine eğilmek ifade ettiği anlamın daha iyi anlaşılması için yararlı olacaktır. Bidon ve ville kelimelerinden türetilmiş olup bidon kelimesinin teneke varil ve ville kelimesinin de semt ya da mahalle anlamında kullanıldığı görülür. İki kelimenin birleştirilmesi ile oluşturulan kavram, teneke varillerin kesilmesi ile elde edilen demir saclarla üzerleri kapatılan yapıların bir araya geldikleri varoş mahalleleri ifade etmek üzere kullanılır (Rosello, 1997: 97-110). Bidonville kavramının ortaya çıkışı daha çok Kuzey Afrika'daki hızlı ve düzensiz yapılaşmayı ifade etmek içindir (Etheredge, 2022).

Sacdan çatılarla çevrelenmiş barakalar kümesi halindeki Victor Hugo Kampı'ndan I. Dünya Savaşı sırasında askeri kamplardan biri olarak yararlandı. Bu kamp, 1920'lerin başında Ruslara tahsis edildi (Chahine, 2013: 171-181). 1923-1924 yılları boyunca Ruslar, kampa yerleşmek üzere göç ettiler. 1936'da yıkılma kadar burada kalmayı sürdürdüler (Hutchins, 1972: 134). Victor Hugo Kampı, varlık gösterdiği dönemde diğer yabancıların yerleştirildikleri kamplarla ortak özelliklere sahipti. Örneğin Ermenilerin yerleştirildikleri Oddo Kampı'nın idarecileri, I. Dünya Savaşı yıllarında Fransız birliklerinde yer alan

Ermenilerdi. Kamp sakini Ermenilerle Fransız idarecileri arasında bağlantının kurulmasını sağladılar (Temime, 2007: 22-32) Victor Hugo Kampı'nın idaresi de Ruslar tarafından gerçekleştirildi. Kamp yönetimi, Fransız idareciler ve toplumu ile irtibatı sağladılar. Kamp idaresinin başında Wrangel'in Beyaz Ordusu'nda görev yapmış olan Albay Serge de Becque bulundu (Lewis, 2007: 219-221). Beyaz Ordu mensuplarının yönetiminde olduğu kampın idaresinde doğal olarak Beyaz Ordu'nun ağırlığı hissedildi. Beyaz Ordu mensupları, kampın su ve aydınlanma gibi temel ihtiyaçlarının yanı sıra kamp sakinlerinin Fransız topraklarına uyum süreçlerinin aşılması için Fransız İçişleri Bakanlığı ile irtibat halinde hareket ettiler (Burgess, 2008: 152-153).

Beyaz Ordu mensupları, kamptaki eksikliklerin giderilmesi ve kamp sakinlerinin kampta kalış süreçlerini daha sorunsuz geçirmeleri adına diğer kurumlarla da bağlarını sürdürdüler. Bu noktada en önemli kurum, Rus Kızılhaç'ıydı. Esasen belirtilen kurum, I. Dünya Savaşı yıllarında yaralı ve hastalara yardım etme noktasında Ruslar için önemli bir yere sahipti. Savaş sonrasında, dünyanın farklı yerlerine hızla yayılan Rus göçmenlere buldukları kalabalık şehirlerde büyük destek verdi (Raef, 1990: 29-30). Rus Kızılhaç'ı da eski askeri barakalardaki yatakların, su ve aydınlatma gibi temel ihtiyaçların karşılanmasında kamp idaresine yardımcı oldu. Kamp yönetimi, Rus göçmenlerin kampta buldukları süre zarfında ihtiyaçlarını gidermeye çalışırken Fransız hükümetinden de destek aldı. Özellikle de kamp idarecilerince belirlenen ve Rus göçmenlerinden bazıları için oldukça büyük bir zorluk olan yeme-içme gibi ihtiyaçların karşılanmasında Fransız hükümetine müracaat edildi (Hutchins, 1972: 134). Rus göçmenlerin temel gereksinimlerini gidermek ve zor durumdaki kamp sakinlerine gerekli yardımları ulaştırmak için yurt dışından fon toplama yoluna gidildi. Sovyet hükümetini henüz tanımamış olan yabancı ülkelerdeki Rus temsilciliklerinin hesaplarına eski elçilerin erişebilmeleri ile hesaplardaki paralar kullanıldı. Uluslararası Kızılhaç'tan destek alınmaya çalışıldı. Rus Kızılhaç'ı bilhassa eski askerlerden hasta ve sakat olanların üzerine eğildi. Bunların farklı ülkelere sığınmaları gerçekleştirildikten sonra eski askerlere, yakınlarına yardımcı oldu (Raef, 1990: 29-30).

Victor Hugo Kampı sakinlerinin daha iyi şartlarda yaşamaları ve Fransız toplumuna adaptasyon sürecinin hızlandırılması için gayret gösteren organizasyonlardan biri '*Rusların yararına ortak verimli çalışma için birleşmek amacıyla*' kurulan Marsilya ve Civarı Rus Göçmen Komitesi olmalıdır. Marsilya ve Civarı Rus Göçmen Komitesi'nin üyeleri, 1917 Devrimi sonrasında gerçekleşen göçlerin karakteristiğine uygun olarak Rus askeri ve sivil çevrelerden oluşuyordu. Denizcilik Birliği Bölgesel Şubesi, Subaylar Birliği Marsilya Şubesi, Gelibolu Birliği Marsilya Şubesi, Marsilya'daki Rus Kızılhaç Derneği, Rus Askeri Engelliler Birliği Marsilya Şubesi, Rus Yurtseverler Derneği Marsilya Şubesi gibi yapılar bu komitenin birer parçasıydı. Marsilya ve Civarı Rus Göçmen Komitesi'nin Victor Hugo Kampı'nın bulunduğu Marsilya'da faaliyet göstermesi beraberinde kampa yönelik iyileştirmelerde etkisinin ya da en azından kamp ile aralarında bağların olabileceği kanısını ortaya çıkarmaktadır. Belirtilen düşüncenin gerisinde Victor Hugo Kampı idaresinin başkanının da aralarında bulunduğu kamp yöneticilerinin Marsilya ve Civarı Rus Göçmen Komitesi'nin üyeleri olmasından kaynaklanmaktadır. Bu komitenin önemli faaliyetleri, öncelikle bölgede kurulan Rus okullarına ve anaokullarına maddi destek sağlamak, Rusça okumalar yapabilmeleri için kitap başta olmak eğitim

Marsilya ve Civarı Rus Göçmen Komitesi'nin Rus çocuklarının eğitimden geri kalmamaları için yürüttüğü çalışmalar, Victor Hugo Kampı idarecilerinin kamp sakinlerinin beslenme ve aydınlanma gibi ihtiyaçlarının karşılanmasıyla yetinilmemesi yönündeki Fransa'daki Ruslar arasında eğitime verilen öneme ilişkin toplu anlayışın yansımasıdır. Nitekim Fransa'nın özellikle de güneyinde bulunan şehirlerde göçmenlerin çocuklarına eğitim veren kurumlar vardı. Bunlardan biri Nice'de, A. Yahontov tarafından açılan Alexandrino adlı okuldu. Marsilya'daki Victor Hugo Kampı da Rus okullarının açıldığı yerlerdendi. Kamptaki öğrencilere eğitim vermek amacıyla bir ilkokul ve anaokulu faaliyet gösterdi. Kamptaki bu okul aynı zamanda Rusların Fransa'da kendi okullarını inşa süreçleri bağlamında önemli bir adım niteliği taşıyordu. 1920'lerin sonlarında Marsilya gibi Fransa'nın önemli liman şehirlerinden biri olan Toulon'da da Rus çocuklarını eğitmek için kilisede bir bölge okulu açılması düşünüldü. Kilise arşivlerinden elde edilen verilerle karşılaştırılan istatistiklere göre, henüz yeni oluşmakta olan Rus kolonisinde 5 ila 17 yaşları arasında yaklaşık 30 çocuk ve genç vardı (Rudkovskaya, 2019: 151).

Rus göçmenlerin ikamet ettikleri bölge ya da ülke fark etmeksizin oluşturdukları en temel yapıların başında kiliseleri gelmekteydi. Bu kapsamda Victor Hugo Kampı idarecileri de soydaşlarının dini ibadetlerini yerine getirmelerine imkân sunacak olan bir kilisenin açılması için harekete geçtiler ve Ortodoks kilisesi faaliyete geçirildi. Yine Toulon'da, Rus göçmenler için ilk dini hizmetler, Marsilya'dan bir rahibin davetiyle Nikolaev ailesinin evinde yapıldı. Bir subay grubunun sayısız dilekçesi ve Toulon Belediye Başkanı Marius Escartefig'in yardımı sayesinde, 1928'de Bodin Caddesi'nde eski şehir hapishanesindeki yapılardan biri Rus kilisesi için tahsis edildi (Rudkovskaya, 2019: 137).

Görsel 1. Bodin Caddesindeki Rus Kilisesi (Rudkovskaya, 2019: 138).

Victor Hugo Kampı, ilerleyen yıllarda Rus mültecilerin farklı gerekçelerle kuracakları diğer toplumsal organizasyonların inşasında izler taşıdı. Kamp, Rus Kızılhaç'ının Fransa'daki görünürlüğüne artırdığı yerlerden biri olarak yine aynı oluşumun çalışmalarının öncülüğünde 1941 yılında Yüzbaşı V.K. Modrakh Mutual Aid Committee for Russian Refugees in France (Fransa'daki Rus Mültecileri İçin Ortak Yardım Komitesi) adlı yardım kuruluşu gibi yeni yapıların ortaya çıkmasında ve faaliyet göstermesinde etkili oldu (Johnston, 1988: 164). Victor Hugo Kampı, Rus Kızılhaç'ı gibi bazı kurumların Fransa topraklarında daha faal hareket etmelerine sebep olmasına rağmen dönemdeki

diğer mülteci kampları gibi geçici bir yerleşim alanı olmanın ötesine geçemedi. 1921-1922 yıllarında Marsilya yoluyla Fransa'ya giriş yapan Wrangel'in kuvvetleri için geçici barınma alanlarından oldu. İstanbul, Tunus, Korsika'dan gelenler kampı transit olarak kullanarak Fransa'nın diğer yerlerine geçiş yaptılar. Kamp bir taraftan boşalırken Rus mülteciler 1923-1924 yılları boyunca da kampa yerleşmek üzere göçlerini sürdürdüler. Kampa ve kamp dışına doğru gerçekleşen Rus mülteci hareketliliği, 1936'da Victor Hugo Kampı yıkılma kadar devam etti (Hutchins, 1972: 134).

Kamptaki Rus göçmenlerinin sayısı hakkında bilgi vermesi için 1923 yılındaki kamp sakinlerinin sayılarının aktarılması faydalı olacaktır. Buna göre 1923 yılına gelindiğinde Victor Hugo Kampı, yaklaşık 600 kişiyi ağırladı. Üç yıl sonra, 1926 yılında Marsilya şehrinde, çoğunlukla fabrika ve liman işçileri olmak üzere 3.700 Rus vardı (Chahine, 2013: 171-181). Nisan 1925'te kampta 350 kişi bulunurken binlerce kişi Fransız İşçi Bulma Kurumu vasıtasıyla çalışma hayatına atıldı. Herhangi bir işe yerleştirilmeyenler ağırlıklı olarak yaşlılar ve bedensel engellilerdi. Kamp, 1929 yılında kapatılmasına rağmen 1935 yılında Çocukları Koruma Fonu tarafından 12 yaşından küçük olan çocukların kampa yerleştirilmelerine izin verildi (Burgess, 2008: 152-153). Kamptaki Ruslar, Rus toplumun sadece bir kesiminden gelenler olmayıp Rusların tüm sosyal sınıfları kampta temsil edildi. Kamptakiler iş bularak yeni bir yaşam inşa etme hayalleri doğrultusunda Lyon, Paris, Billancourt gibi farklı yerlerdeki sanayileşmiş şehirlere doğru göç ettiler. Rus mültecilerinin göç hareketlilikleri sadece Marsilya içerisinde ya da Marsilya'nın dışındaki şehirlere doğru gerçekleşmedi. Ruslardan bazıları türlü muamelelerle karşı karşıya kalacakları Yeni Dünya'da yaşamlarına başlamak için Eski Kıta'dan göç etmeye karar verdiler (Chahine, 2013: 171-181).

Fransa'daki askeri kamplardan biri olan Victor Hugo Kampı'nın I. Dünya Savaşı sonrasında gerekli tadilatları görmemesi de kamp sakini Rusların fırsatını bulduklarında kampı terke yönelmelerinde etkili oldu. Genel görünüm itibarıyla kamptaki yaşam şartlarının kötü olmasından dolayı Victor Hugo Kampı sakinleri türlü zorluklarla yüzleştiklerinden Rus mültecilerin kampta kalış süreleri çok uzun süreli olmadı (Chahine, 2013: 171-181). Kamp şartlarının elverişsizliğini göstermek için İlya Gavriloviç Canayev'in hayat hikayesinin sonuçlanma biçimi bir örnek teşkil eder. Canayev, I. Dünya Savaşı'na katılarak Azerbaycan'da bulunan Şirvan'da görev yapan Rus askerlerindendi. Albay olarak görev yapan Canayev, gösterdiği hizmetten ötürü Aziz George Haç'ı ile ödüllendirildi. Beyazlar ve Kızıllar arasındaki mücadele sonrasında sürgüne giden isimlerdendi. Fransız topraklarına Marsilya üzerinden giriş yaptı ve Victor Hugo Kampı'na yerleştirildi. Fransa'da örgütlü hâle gelmeye çalışan Rus topluluğunun üyeleri arasında yer alarak Osetlerden gelenlerin oluşturdukları derneklerden birine katıldı. Victor Hugo Kampı'nda vereme yakalandı ve 6 Temmuz 1927'de hayatını kaybetti (Bariç, Gladkova v.d, 2020: 97).

Canayev'in ölümüne sebep olan kamptaki şartların kötü olmasının da etkisi ile kamptan içeriye ve dışarıya dönük göçler yaşandı. Bu durum beraberinde 1920'lerin başında açılan Victor Hugo Kampı sakinlerine ilişkin nüfus verilerinin kesin olarak ortaya konulmasını zorlaştırdı (Chahine, 2013: 171-181). Kamptan ayrılan Ruslar, ülkeye göç eden bazı soydaşları gibi tarım ve madencilik de aralarında bulunduğu önemli üretim alanlarının yanı sıra taksi şoförlüğüne, gece kulüplerinde korumalığa ve sarkıcılığa kadar çok çeşitli sektörlerde çalıştılar (Andrejev, 2004: 167). Çeşitli işlerde çalışan Rus

oluşan aktif bir nüfus yaklaşık 1.600 hektarda tarımsal faaliyet yürüttü (Papault, 1933: 154). 3 Temmuz 1888 yılında Tomsk'ta doğan İvan Mihayliçenko da tarım sektöründe çalışmak için 1929 yılında talepte bulundu. İvan, 1882 doğumlu eşi Marie ve dört çocuğu ile Avusturya'da yaşarken işsiz kalmıştı (LN, C1454-350-Rr-412-105-22-1). Aynı yıl endüstri alanındaki çok sayıda firmanın ihtiyacıyla Bulgaristan ve Yugoslavya'da gibi ülkelerde bulunan Rusların Fransa'ya göçlerine izin verilmesi talep edildi. Çeşitli Fransız firmalarında yöneticilik yapan Simon Bozzi, 300 ya da 350 Rus işçinin acilen ülkeye kabulüyle ilgili Fransız kurumlarından talepte bulunanlardandı (LN, C1574-470-20B-17992-17140). Rus mültecilerin en yoğun varlık gösterdikleri çalışma alanlarının başında ise otomotiv sektörü geldi. Renault ve Citroen gibi büyük Fransız otomobil firmalarında çalışanların %20'sine tekabül eden 9.000 kişi belirtilen firmalarda çalıştılar. Paris bölgesindeki otomobil fabrikalarında Ruslar, Afrikalılar ve İtalyanlardan sonra en büyük yabancı grubu oluşturdular (Gousseff, 2008: 164). Ruslar, 1930'larda Renault'un etkili konumdaki temsilcileri haline geldiler. Marina Gorboff, Renault ve Citroen'in bazı atölyelerinde çalışanların tamamının Ruslardan oluştuğunu kaydeder. Bu tahmin abartı içermekle birlikte Rusların sektör içindeki durumlarını gösterir. Fransız toplumunun üst kesimlerinin özel şoförlüğünü de yapmaktaydılar. Yetenekli Ruslardan bazıları da süreç içinde işveren haline geldiler (Lewis, 2007: 219-221).

Fransızların Rus Göçmenlere Karşı Tavrılar

XIX. yüzyılın ortalarından itibaren hız kazanan göçlerle pek çok millet, mülteci ya da göçmen konumuna geldi. Göçler gerisinde, göç edenler ve göç edenleri istismar eden şirketler ve simsarlar gibi bazı kesimlerin güç kazandığı çok sayıda hikâye ile farklı milletlerin zorluklarla yüzleşmesine neden oldu (Uygun, 2018: 412-448). Belirtilen dönemden itibaren hız kazanan göç hareketliliği esnasında göç eden milletler arasında Ruslar da yer aldılar. Ruslar özellikle de Ekim 1917 Devrimi sonrasında kendi topraklarının dışına doğru hızlı göçleri ile çeşitli alanlarda yer alarak Fransız toplumuna uyum sağlamaya çalıştılar. Bu süreçte gittikleri yerlerdeki idarecilerin birbirlerinden farklı muamelelerine maruz kaldılar. Bulgaristan, Yunanistan ve Çekoslovakya gibi pek çok Doğu Avrupa ülkesi, Rus mültecilere kapılarını açtı. Beyaz Ordu mensuplarının demiryolu ve Fransızlara ait olan gemilerle ülkelerine giriş yapmalarına izin verdi (Raeff, 1990: 28-29). Doğu Avrupa ülkelerine gidenler, çok sayıda sorunla karşılaştılar. Göç edenlerin ağırlıklı olarak yoksul Rus mülteciler olması da ev sahibi hükümetlerin işlerini zorlaştırdı. Ekonomik durumları bir hayli kötü olan Doğu Avrupa ülkeleri için göçmenlerin yaşadıkları sorunların nispeten giderilmesi bile önemli bir mali yükün yüklenilmesi anlamına geldi. Yalnızca 1926'da dokuz Doğu Avrupa hükümeti, Rus mültecilerin ihtiyaçlarının giderilmesi için 20 milyon altın frank (yaklaşık 800.000 £) harcadığını bildirdiler. Rus mültecilerini oluşturanlardan bazılarının eski askerler olmaları da yeni kurulan rejimler için istikrarsızlaştırıcı siyasi bir güce dönüşmelerine yol açabilirdi (Skran, 2011: 39).

Avrupa'da ve dünyada göç sorunun çok yoğun bir şekilde tartışılmasına neden olan çeşitli zorluklara karşın diasporadaki Rusların yeni yaşam alanlarında varlıklarını sürdürmelerini sağlayan kurumlar ortaya çıkmaya başladı. Milletler Cemiyeti, Rus göçlerinin ilk dönemlerinde Fransa'nın teklifi ile Rusların durumlarını da ele aldı. Rus mültecilerin mevcut durumları Mayıs 1921'de Rus Mültecilere

Yardım Komisyonu kurulmasını sağladı (Pavlova, 2015: 23-24). Aynı yıl içinde Thomas Whittimore tarafından ABD’de kurulan Committee for the Education of Russian Youth in Exile (Sürgündeki Rus Gençlerinin Eğitimi Komitesi) adlı komite, 400 civarında öğrenciye burs verdi. Yine aynı ülkede kurulan Rus Mülteci Çocukların Refahı Derneği (The Russian Refugee Children's Welfare Society) ile mülteci hale gelen çocuklara ve gençlere Amerika’da ve Avrupa’da destek oldu. Mülteci sorununun en az hasarla atlattılması için mücadele verilen bir ortamda, 1926’da tüm siyasi grupları ve akımları birleştiren Rus Dünya Kongresi adlı bir toplantıya ev sahipliği yapan Paris, Rusya’nın dağılmış demokrasisinin başkenti statüsünü aldı. Ruslar arasında dayanışmayı artırmayı ve Rusların daha iyi şartlara erişmelerini öngören her bir kurum beraberinde Fransa’da Rus nüfusunun daha da artmasını sağladı. Bu doğrultuda 1923’te Prag’da kurulan ve Rus öğrencilerin en yoğun katılım sağladıkları, The Russian Students Christian Movement (Rus Öğrenciler Hristiyan Hareketi) adlı oluşum üç yıl sonra Paris’e taşındı (Foshko, 2008, 120-122). Bu durum süreç içinde Rus kültürüne hizmet eden önemli kurumların ortaya çıktığı ülkelerin başında Fransa’nın yer almasını sağladı (Raef, 1990: 68). Fransızların Rus göçmenlere evlerini açmalarıyla Rusların nazarında Fransa’nın geldiği seviye ‘*her bir Rus için ikinci vatan*’ olarak tanımlamasına yol açtı (Glad, 1999: 164).

Rusların Fransa’ya kabulleri, Fransızların savaşın etkisi ile zarar görmüş devlet otoritesini ve sosyal yapılarını tamire gayret ettikleri bir dönemde göçleriyle gerçekleşti. Göç hareketleri karşısında ülkelerinin kaotik bir sürece sürüklenmesini istemeyen Fransız idarecileri, dengeli bir politika izlemek zorundaydılar (Macioti, 2015: 151-186). Rus göçleri, Fransızlar açısından yakın dönemlerde gerçekleşen diğer göçlerle aynı gerekçeyle kabul edildi. Ruslar, hızla sanayileşmekte olan ülkede özellikle de I. Dünya Savaşı’nın yol açtığı yıkım karşısında pek çok sektörde ihtiyacı hissedilen çalışabilecek durumdaki insan gücü olarak görüldüler (Raef, 1990: 33). Fransızlar, Rusları I. Dünya Savaşı sonuçlarından memnun olmayan ve hızla silahlanan Almanlara karşı da kullanma niyetindeydiler. Almanya’nın yakın bir gelecekte kendilerine savaş açacaklarına dair inançları ve Fransa’dan yaklaşık iki kat nüfusa sahip olması, Fransız idarecileri hayli tedirgin etmekteydi. Fransız idareciler, Alman tehdidi karşısında bilhassa Sovyet rejimi ile ilişkileri sorunlu olanları kullanmaya isteklidirler. Fransız idarecilerin mevcut tutumları, ülke kapılarının savaşabilecek durumda olan gençlere açılması sonucunu doğurdu (Hassel, 1991: 1-96).

Rus göçleri, Fransa’nın ihtiyaç duyduğu nüfusu temin etme noktasında dini ve siyasi anlaşmazlıklardan ötürü mülteci konumuna düşerek ülkesine göç edenleri kapılarını açmasıyla gerçekleşti. Farklı ülkelere dağılmış halde bulunan Rus mültecilerin yaklaşık dörtte biri Fransız topraklarına göç ettiler (Simpson, 1938, 607-628). Rus göçmenlerinin ağırlıklı olarak erkeklerden oluşması, Fransızların Rusları, Almanlar karşısında kullanma niyetlerine oldukça uygundu. Ülkeye göç eden Ruslarla Fransızlar arasında yapılan evliliklerin çoğu Rus erkeklerle Fransız kadınlar arasında gerçekleşmesi, Fransız idarecileri için memnuniyet verici olmalıdır (Glad, 1999, 166). Zira özellikle de tarımda çalışan Ruslar Fransız kadınlarla evlenerek asimile oldular (Andreyev, 2004: 167). Diğer taraftan Fransız topraklarında doğan Rus mülteci çocuklarının tamamına Fransız vatandaşlığı verildi. Fransız vatandaşlığına geçen mülteci çocuklar, diğer Fransız vatandaşları gibi işsizlik maaşı başta olmak üzere

kapsamda 1923'te Fransız Meclisi, yaklaşık 200 öğrenciye eğitim bursu vermek için 450.000 franklık (25.000 \$) krediyi oyladı. Mülteci çocuklardan üçü, Fransız çocuklarla eşit koşullarda devlet okullarına kabul edildi (Hassel, 1991: 1-96). Bu bakışın bir sonucu olarak Ruslardan bazıları, kendi kiliselerini de inşa ettikleri ülkede öncelikli olarak kuzey, doğu ve güneydoğusunda topluluk halinde ya da ferdi olarak baraka tipi yerlere yerleşerek fabrikalarda çalıştılar (Raef, 1990: 33). Fransa'daki Rusların çoğu Nansen pasaportu ile uluslararası bir koruma kalkanı altına alındılar (Simpson, 1938: 607-628). Fransız topraklarında Rus gazeteleri, dergileri ve kitapları basım yerlerinden ziyade Fransa'da çok iyi satıldı. Paris'te göreceli olarak Rus eliti vardı (Andreyev, 171-172: 2004). Fransız hükümeti, Maklakov'un göçmen komitesine yatırım yaparak daha güçlü bir hale getirmek istedi. İçişleri Bakanlığı'ndan 4 Mart ve 9 Mart 1925 tarihlerinde verilen talimatlarla Office Central des Réfugiés Russes (Rus Mültecileri Merkez Ofisi) adında faaliyetine izin verildi (Johnston, 1988:68).

Fransızların yaklaşmakta olan II. Dünya Savaşı öncesinde Almanlar karşısında nüfuslarını ve ekonomik güçlerini artırma niyetleri ile yabancılara gösterdikleri geleneksel misafirperverliği Ruslara karşı da sergiledikleri pek çok eserde belirtildi. Bununla beraber Rusların yine de kendilerini dışlanmaktan kurtaramadıkları anlaşılmaktadır (Glad, 1999: 166). Fransız toplumunun Ruslara yönelik olumsuz tutumunun tarihi bir arka planı vardır. XIX. yüzyılın ilk yarısında, Fransızlar yoğun Rus göçünden bir asır önce, çok sayıda Fransız gezgin Rusya'ya seyahat ederek ülkelerindeki Rus ve '*a vraie Russie (gerçek bir Rusya)*' imajının oluşmasına etki edecek eserler kaleme aldılar. Bu eserlerden en bilineni Marquis Astolphe de Custine'in '*1839 Çar İmparatorluğu: Ebedi Rusya'da Bir Yolculuk mu?*' adlı kitabıdır. Yazar, Çarlık idaresinin '*Doğu despotizmi*'nin sancılarını çekmekte olduğundan bahsetmektedir. Rus dilini uzak, anlaşılmaz ve medeniyetten geri kalmış ve Rusları '*diğer*' olarak tanımlamaktadır. Rusya'nın barbarların ülkesi olarak görülmesini aynı zamanda bir tanımlama bildiren '*diğer*' ifadesi yansıtmaktaydı (Foshko, 2008: 20-21). Fransızların Rusları ötekileştiren bakışlarında, iki millet arasındaki rekabetin ve farklı mezheplerden olmalarının rolünün olduğu kaydedilmelidir. Zira Fransızlar birkaç asırdır sömürge faaliyetinde buldukları yerlerde Katolik ve Ruslar ise Ortodoks mezhebinin en önemli savunucularındandı. Bunlardan Katolikliğin sıkı bir savunucusu olan Fransızların Katolik olmayan Fransızlara bile baskıları ve zorla Katolik yapma çabaları söz konusuydu (Uygun, 2018: 97-140). Rusların da aralarında bulunduğu farklı mezheplere mensup kişi ve milletlere bakışlarının gerisinde mezhepsel farklılığın etkili olduğu göz ardı edilmeyecek bir gerçektir. Bu bakımdan taraflar arasında anlaşmazlığa sebebiyet veren mezhepsel farklılığın Fransızların Rus algılarına ve Fransızlar tarafından Ruslarla ilgili kaleme alınan eserlere yansımaması pek de mümkün değildir.

Rus göçlerin gerçekleştiği dönemde, çeşitli gerekçelerle belirtilen Rus algısının izleri görüldü. 1909-1911 yılları Dyagilev'in meşhur '*Rus sezonları*' olarak nitelendirmesi ile Rusların ülkedeki kabulleri ve Fransa'da ön plana çıkmaları anlatılmasına karşın 1917 yılından sonra Ruslara bakışta değişiklikler yaşanmaya başladı. The émigré dergisinin editörü Mark Vishnyak, yabancılar için sokaklarda sık sık '*sale étranger (kirli yabancı)*' ve '*métèque (köpek)*' gibi aşağılayıcı kelimeleri işittiklerini ve Fransız entellektüellerin Rus mültecilere karşı tavırlarının da olumlu olmadığını dile getirdi (Glad, 1999: 166).

Rusların Fransız toplumuna uyum süreçlerine darbe vuran hakaretler ve tavırlar, Fransa'ya kabullerini anlatan pek çok eserde dile getirilen misafirperverlik kavramının kullanılmasının da sorgulanmasına yol açmaktadır. Marie Kiriloff, komşularının ailesini barbarlar olarak adlandırıldığını ve Schakovskoy da otobiyografisinde yüksek sesle konuşurlarsa 'sales Russes (pis Ruslar)' gibi hakaretleri duyabildiklerini yazmaktadır (Foshko, 2008: 114-115). Ruslar arasındaki iç siyasi ayrılıklarla Fransa topraklarında bazı olayların yaşanması da ülkede rahatsızlıklara ve tepki verilmesine yol açtı. Dreyfus Vakası gibi ciddi gelişmelerin yaşandığı Fransa'da, 1880'lerde Çarlık idaresinin siyasi çıkarlarını koruma kaygısı ile Rus gizli servisi Okhrana'nın şefliğini yapan Peter Ivanovich Rachkovsky'nin faaliyetleri de ülkede Ruslara duyulan tepkinin gerisinde yatan sebeplerden olmalıdır (Zuckerman, 2009: 118-127). 1937 yılında Rus gizli servisinin operasyonları, Fransız gazetelerinden Le Matin'de sert bir dille ele alındı. Eski Sovyet ajanı Evgeny Poretsky'nin suikasta kurban gitmesi, Sergei Efron'un Sovyetlerden kaçmak zorunda bırakılması ve aynı yıl Beyaz Ordu Generali Evgeny Miller'in Paris'te Sovyet ajanları tarafından kaçırılarak Sovyetlere götürülmesi ve öldürülmesi ile Beyaz Ordu Generali Nikolai Skoblin ve eşinin yakalanması gibi hadiseler yaşanınca Le Matin gazetesi Miller'in ortadan kayboluşu üzerine şunlara yer verdi:

Fransa, sahipsiz bir ülke değildir. Fransızlara aittir. Eğer yabancıların aralarında çözmeleri gereken ya da kavga edecekleri hususlar varsa kendi ülkelerinde halletmelerine izin verelim, bizim ülkemizde değil. Huzurumuzdan başka bizi ne ilgilendirir (Glad, 1999: 308).

1932 yılında Fransız Cumhurbaşkanı Paul Doumer'e ve Ekim 1934'te Marsilya'da Yugoslavya Kralı Aleksander'a düzenlenen suikastlarda sorumlu tutulan gruplar arasında Ruslar mülteciler de yer aldılar (The Times, *Men Without A Nation*, 08.07.1935). Aleksandr'ın hayatını kaybettiği suikastta Fransa Dışişleri Bakanı Louis Barthou da yaşamını kaybedenlerdendi (Güveloğlu, 2015: 249-269). Bu gelişmeler, göçmenlere yönelik yeni kısıtlamalara yol açtı (The Times, *Men Without A Nation*, 08.07.1935). Rus mülteciler, benzer siyasi operasyonlara şahitlik ettikleri göç ve uyum süreçleri zarfında ülkelerinde geçirdikleri yılları nostalji ile karışık travmatik duygularla anımsayarak yaşamlarını sürdürdüler (Starostina, 2013: 38-53). Kominist rejimin düşmesi ve ülkelerine yeniden dönecekleri umuduyla yaşadılar (Foshko, 2008: 116). Son olarak karmaşık duyguları ve ayrımcılık içeren ifadelere de maruz kaldıkları bu sıralarda Amerika'daki Rus göçmenlerin de ayrımcılıkla karşılaştıkları görülür. Ruslar, ABD'ye ilk göçlerini de XIX. yüzyılın sonlarına doğru gerçekleştirdiler. 1880'lerden önce Rus göçlerinin oldukça sınırlı olduğu ülkede Amerikalılardan çoğu daha önce bir Rus ile tanışmamıştı. Rus göçmelere, olumsuz maddi şartlarını aşmak için yardımcı olmadıkları gibi İngilizce konuşamamalarından dolayı küçümsediler (Trumbauer, 2005: 48).

Sonuç

Tarihi süreç boyunca farklı milletler buldukları yerlerden çeşitli gerekçelerle ayrılarak göç ettiler. Özellikle de XIX. asrın son yıllarında Fransa, birey ve toplulukların yoğun olarak göçlerini gerçekleştirdikleri ülkelerden oldu. Fransızların göç edenlere ülkelerinin kapılarını açmalarının gerisinde yatan en temel etken hızla gelişmekte olan ülkenin pek çok alanda ihtiyaç duyduğu işgücünü

yabancıların sayılarının artmasına yol açtı. Fransız topraklarına yönelen milletler arasında Ruslar da vardı. Bilhassa Ekim 1917 Devrimi sonrasında Rusya topraklarında Kızıllar ve Beyazlar arasındaki mücadelenin ardından kaybeden Beyaz Ordu taraftarları çareyi başka ülkelere sığınmakta buldular. Kırım'ın kaybedilmesi ile İstanbul'un da aralarında yer aldığı farklı şehirlere yöneldiler. Fransa'ya giden Rusların yerleştirildikleri şehirlerden biri Marsilya oldu. Şehre gelen Ruslardan bazıları, geçici bir konaklama alanı olan Victor Hugo Kampı'na yerleştirildiler. I. Dünya Savaşı yıllarında askeri kamplardan biri olarak kullanılan Victor Hugo Kampı, ülkedeki Rusların en azından bir kısmının mevcut durumlarının değerlendirilmesine imkân sundu. Kamp sakini Ruslar, pek çok zorlukla karşı karşıya kaldılar. Yeme-içme, aydınlanma gibi temel ihtiyaçlarının giderilmesi için kampta bir idare tesis edildi. Yardım kuruluşları ve Fransız hükümeti ile temas halinde bulunan kamp yönetimi, kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek maddi olanaklardan uzak bulunan mülteci Rusların Victor Hugo Kampı'ndaki yaşamlarını daha iyi geçirmeleri temin etmeye çalıştı. Kamp idaresi ve pek çok kuruluşun çabalarına karşın fiziki şartların yetersizliği beraberinde kamp sakinlerinin salgın hastalıklara yakalanmalarına neden oldu. Victor Hugo Kampı örneğinde salgın hastalıklara değin pek çok zorlukla karşılaşan Ruslardan bazılarının ülkede karşılaştıkları sadece fiziki yetersizlikler ve bu yetersizliklerin yol açtığı türlü ciddi sağlık sorunları değildi. Her ne kadar genel anlatım Rusların Fransız topraklarına kabulleri sırasında Fransızların misafirperver tutum takındıkları yönünde olsa da günlük hayatta Rusların hakaret ve ayrımcılık içeren aşağılanma cümlelerine maruz kaldıkları anlaşılmaktadır. Rusların yer yer derinden hissettikleri ayrımcılık hissiyatı dahil olmak üzere Fransızların Rus mültecilere yönelik muameleleri, Batı dünyasının bir parçası olan Fransa'nın mülteci krizlerinin çok yoğun bir biçimde yaşandığı ve gündem belirlediği günümüzde geçmişte yaşanmış olan bir mülteci krizi esnasında uygulamalarının aydınlatılmasında yardımcı olacaktır.

Çıkar Çatışması Beyanı

"Fransa'ya Mülteci Akını, Victor Hugo Kampı'nda Rus Mülteciler ve Fransızların Mülteci Ruslara Bakışı" başlıklı makale ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur.

Kaynakça

Birleşmiş Milletler Yardım ve Rehabilitasyon İdaresi Arşivi

United Nations Relief and Rehabilitation Administration (UNRRA)

S-1257-0000-0050-00001.

S-1257-0000-0208-00001.

Milletler Cemiyeti Mülteciler Karma Arşiv Grubu (Nansen Fonu)

League of Nations Refugees Mixed Archival Group (Nansen Fonds)

C1308-204-02.

C1454-350-Rr-412-105-22-1.

C1574-470-20B-17992-17140.

Diğer Kaynaklar

- Ağaoğlu, A. (2021). *Malta Sürgünlüğünden Gözümün Nurlarına Mektuplar*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Andreyev, C. (2004). *Russia abroad: Prague and the Russian diaspora, 1918-1938*. New Haven: Yale University Press.
- Bariç, İ.L., Gladkova, T.L., Mnuhin L.A. (2020). *Severokavkaztsı v Emigratsii v XX veke*. Moskova: Direkt-Media Yayınevi.
- Bernard, P. (1993). *L'immigration*. Le Monde Editions. <https://livre.fnac.com/a117461/Philippe-Bernard-L-immigration>.
- Etheredge, L. (2022, April 20). Bidonville. *Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/bidonville>.
- Burgess, G. (2008). *Refuge in the Land of Liberty France and its Refugees, from the Revolution to the End of Asylum, 1787-1939*. New York: Palgrave Macmillan.
- Chahine, I. K. (2013). *Marseille racontée par des voyageurs russes du XVIII e au XXI e siècle (d'après le Corpus National de la Langue Russe)* (Véronique Dallet-Mann, Florence Bancaud, Marion Picker eds.). Marseille. Éclat(s) du mythe, Université de Provence. fhal-02963664f.
- Cross, G. S. (1980). Toward Social Peace and Prosperity: The Politics of Immigration in France during the Era of World War I. *French Historical Studies*, 11(4). 610. doi:10.2307/286352.
- Diamond, H. (2005). *Conflicting Identities in a Mining Community on Strike 1930-50* (H. Diamond, S. Kitson Ed.). Vichy, Resistance, Liberation New Perspectives on Wartime France. Oxford: Berg.
- Demangeon, A. (1932). Les étrangers en France. *Annales de Géographie*, 41(232), 408-411. <https://doi.org/10.3406/geo.1932.10802>.
- Fetzer, J. S. (2000). *Public Attitudes Toward Immigration in the United States, France, and Germany*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Foshko, K. (2008). *France's Russian Moment: Russian Emigres in Interwar Paris and French Society* (Publication No: 3317106) [Doctoral dissertation, Yale University]. ProQuest Dissertations & Theses Global.
- Glad, J. (1999). *Russia abroad: writers, history, politics*. New York: Birchbark Press.
- Gousseff, C. (2008). *L'exil russe: La fabrique du réfugié apatride (1920-1939)*. Paris: CNRS Éditions.
- Hassell, J. E. (1991). Russian Refugees in France and the United States between the World Wars. *Transactions of the American Philosophical Society*, 81 (7) 1-96. <https://www.jstor.org/stable/1006535>.

- Hutchins, J. A. (1972). *The Wrangel Refugees: A Study of General Baron N. Peter Wrangel's Defeated White Russian Forces, Both Military and Civilian, in Exile* (Publication No: 1304385) [Master of Arts dissertation, University of Louisville]. ProQuest Dissertations & Theses Global.
- Johnston, R. H. (1988). *New Mecca, new Babylon: Paris and the Russian exiles, 1920-1945*. Kingston: McGill-Queen's University Press.
- Kaplan, K. A. (2017). Beyaz Rus Mültecilerinin Gözünden Milli Mücadele ve Ankara Hükümeti ile Olan İlişkileri, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXXII (2), 297-325. DOI: 10.18513/egetid.376786.
- Kitson, S. (2014). *Police and Politics in Marseille, 1936-1945*. Leiden: Brill.
- Kunavina, M. (2012). *The Impact of Cultural Relations and Cultural Exchange on Perception of France in Russia and Russia in France* [Master of Arts dissertaion, The Palacky University]. <https://theses.cz/id/927j4k/THESIS.pdf>.
- Kurt, G. G. (2015). Marsilya suikasti (Yugoslavya Kralı Aleksander'in öldürülmesi) ve Türkiye'deki yankıları-9 Ekim 1934. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 34(57), 249-270. https://doi.org/10.1501/Tarar_0000000605.
- Lewis, M. D. (2002). The Strangeness of Foreigners Policing Migration and Nation in Interwar Marseille. *French Politics, Culture & Society*, 20 (3), s.66-96. https://scholar.harvard.edu/files/mlewis/files/strangeness_foreigners.pdf.
- Lewis, M. D. (2007). *Les Frontières de la République, Immigration Limits Universalisme France (1918-1940)*. Marseille: Agone.
- Lüleci, A., Işın, S. (2021). Dreyfus Hadisesi ve Osmanlı Gündemine Yansımaları. İ. Tekin, O. Diker, E. Ural (Ed.), *Sosyal ve Beşerî Bilimlerde Araştırma ve Değerlendirmeler* içinde (s.281-304). Gece Kitaplığı.
- Macar, O. D, Macar, E. (2010). *Beyaz Rus Ordusu Türkiye'de*. İstanbul: Libra.
- Maciotti, M. I. (2015). Armenian Emigration to Italy. A. Mkrtichyan (Ed.), *Armenians around the World: Migration and Transnationality* içinde (s.151-186). Peter Lang.
- Mauco, G. (1984). *Les étrangers en France et le problème du racism*. Paris: La Pensee Universelle.
- Melander, G. (1988). The concept of the term 'refugee'. M.R. Marrus, A. C. Bramwell (Ed.). *Refugees in the age of total war* içinde (s.7-14). Unwin Hyman.
- Olçay, T. (2018). İstanbul'da Rus Mülteci Okulları (1920-1925). *Turkish History Education Journal*, 7 (2), 325-343. <http://dergipark.gov.tr/tr/pub/tuhed/issue/39129/438823>.
- Papault, A. (1933). *Le Rôle de l'immigration agricole étrangère dans l'économie française*. [Doctoral dissertation, Université de Paris].

- Pavlova, A. (2015). *Les Russes et les Soviétiques en France durant la Seconde Guerre Mondiale: Entre Collaboration et Résistance*. [Master of Arts dissertation, Université Paris 1 Panthéon Sorbonne]. <https://dumas.ccsd.cnrs.fr/dumas-01256694/document>.
- Raeff, M. (1990). *Russia Abroad A Cultural History of the Russian Emigration 1919-1929*. Oxford: Oxford University Press.
- Rosello, M. (1997.) French Bidonvilles in the 1960s: Urban & individual initiatives. *Culture, Theory and Critique*, 40 (1), 97-110. DOI: 10.1080/14735789709366607.
- Shain, Y. (1989). *The Frontier of Loyalty Political Exiles in the Age of the Nation-State*. Connecticut: Wesleyan University Press.
- Simpson, J. H. (1938). The Refugee Problem. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1931-1939)*, 17 (5), 607-628. <https://www.jstor.org/stable/pdf/3020054.pdf>.
- Starostina, N. (2013). On Nostalgia and Courage: Russian Émigré Experience in Interwar Paris through the Eyes of Nadezhda Teffi. *Diasporas*, 22, 38-53. <https://doi.org/10.4000/diasporas.213>.
- Stora, B., Émile T. (2007). *Immigrations: L'immigration en France au XXe Siècle*. Ankara: Hachette Littératures.
- Tacel, M. (1989). *La France et Le Monde au XXe Siècle*. Paris: Masson.
- Temime, E. (2007). Les Arméniens à Marseille. *Des années vingt à aujourd'hui, Hommes et Migrations*, 22-32. <https://doi.org/10.3406/homig.2007.4564>.
- The Times, *Men Without A Nation*, 08.07.1935.
- Toraman, A. (2018). Grigoriy İvanoviç Çoros-Gurkin (Hayatı, Eserleri ve Altay Türklerinin Bağımsızlığı İçin Mücadelesi). *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 90-98. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/turktarars/issue/37726/435680>.
- Tortel, E. (2021). Marseille, City of Refuge: International Solidarity, American Humanitarianism, and Vichy France (1940–1942). *Esboços*, 28(48), 364-385. <https://doi.org/10.5007/2175-7976.2021.e78244>.
- Trumbauer, L. (2005). *Immigration to the United States: Russian Immigrants*. New York: Facts On File.
- Uturgauri, S. (11-15 Eylül 2007). *Beyaz Ruslar ve Kemalist Türkiye* [Conference presentation]. 38. Lcanas (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi), 2009, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/UTURGAUR%c4%bo-Svetlana-BEYAZ-RUSLAR-VE-KEMAL%c4%boST-T%c3%9cRK%c4%boYE.pdf>.
- Uygun, S. (2018). Fransız Cyprien Fabre Vapur Kumpanyası (Compagnie Française de Navigation à Vapeur Cyprien Fabre) ve Levant Limanlarındaki Faaliyetleri (1868-1914). *Vakanüvis-*

Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, 3, 412-448.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/555442>.

Uygun, S. (2018). Fransız Fraissinet Vapur Kumpanyası (La Compagnie Fraissinet) ve Osmanlı Limanlarındaki Faaliyetleri. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 12(24), 97-140.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/470593>.

Zuckerman, F. (2009). Policing the Russian Emigration in Paris, 1880-1914: The Twentieth Century as the Century of Political Police. V. Drapac, A. Lambelet (Ed.), *French History and Civilization* içinde (s.218-227). <https://dro.dur.ac.uk/30578/1/30578.pdf>.

Extended Abstract

Migration is one of the most important events in human history. Since the second half of the 20th century, there have been many mass migration movements in the world due to the rapidly developing events. The classification of many migrations is a major area of debate, as migrations are movements of displacement that have had a profound impact on the history of nations. Accordingly, it is not easy for nations to define them as immigrants or refugees. On the other hand, some of the Russians had to migrate to different geographies that could be defined in the context of the concept of refugee after the Bolshevik Revolution in 1917. The October 1917 Revolution and the withdrawal of the Russians from the war had a direct impact on the course of World War I. Russia had witnessed the struggle of the White Army and the Red Army. The outcome of the struggle between the parties in favor of the Red Army caused the supporters of the White Army to migrate out of the Russian lands en masse. Istanbul was among the places where the Russians migrated. Although it is not possible to express the exact number of Russian refugees coming to Istanbul, it is estimated that around 200,000 Russian immigrants came to the city. Some of the Russian immigrants, including those who came to Istanbul, immigrated to France.

Since the second half of the 19th century, France was an important migration route for many immigrants. Its economic indicators until 1914 revealed that France was making progress. Along with the economic development of the French, different nationalities such as Italians, Spaniards, Portuguese and Armenians immigrated to the country. Some of the Russians who immigrated to France were settled in the Victor Hugo Camp, named after Victor Hugo, one of the famous French writers. Victor Hugo Camp is located near Marseille and was one of the camps used by the French during World War I. It had similar characteristics with many other camps, such as the Oddo Camp, which existed at the same time. Colonel Serge de Becque, who had served in Wrangel's White Army, was at the head of the administration of this camp. The Russian Red Cross also had an important place in meeting the needs of the camp residents such as bed, water and lighting. Despite the efforts made to meet the needs of the camp, there were many inadequacies in the camp. Ilya Gavrilovich Canayev's catching tuberculosis and his death on 6 July 1927 due to illness also show the unfavorable conditions of the camp.

This study aims to deal with the migration of Russian refugees to Victor Hugo Camp in Marseille and their experiences in Victor Hugo Camp. As it is known, refugee crises affect the whole world deeply today. The role of some Europeans in refugee crises is also discussed. In the face of refugee crises, Europeans make an effort not to carry the crisis to the European continent. At this point, it is a matter of curiosity how Europeans behave when the refugee crisis spreads to their own countries. Their approach towards some of the Russians who immigrated to France and their reflections on the Victor Hugo Camp set an example to satisfy the stated curiosity.